

Kapitel 11

OFFREN

31-åriga Pernilla Hellberg har rest till sin hemort Falun för att hälsa på sin mor, hon är trött på storstadslivet i Stockholm och funderar på att flytta tillbaka till Falun. På kvällen den tredje juni 2000 är hon ute på restaurang och nattklubb med sin syster – det är mycket folk på stan under det så kallade Falukalaset. Strax före klockan två på natten går Pernilla hem medan systemen väljer att vara kvar. Samma juninatt befinner sig Anders Eklund i Falun. Eklund, som tidigare dömts för ett flertal våldsbrott och sexualbrott (1995 och 1999) och just avtjänat sitt senaste fängelsestraff för sexuellt tvång, har åkt ensam till Falun för att se sig omkring på Falukalaset. Vid busskurerna nere vid ån får han syn på Pernilla som kommer promenerande ensam – ”*en snäll, trevlig tjej*” som han senare kom att beskriva henne i förhören. Några timmar senare hittas Pernilla naken och död i en skogsdunge mellan Faluns centrum och moderns bostadsområde. Enligt den rättsmedicinska undersökningen har hon utsatts för våld över hela kroppen, men dödsorsaken är strypning.

Åtta år senare, den 5 april 2008, spelar tioåriga Engla Juncosa Höglund fotboll med sina kompisar i Stjärnsund. Efter fotbollen, vid två-tiden på dagen, pratar Engla med sin mamma på mobilen och efter vissa förmananden får hon lov att för första gången cykla de fem kilometrarna till huset i Björktjärn själv – hon har då lovat mamman att ringa med jämna mellanrum längs vägen. Samma eftermiddag kör Anders Eklund omkring i sin röda Saab. Han har tillbringat morgonen med att titta på ”pornografiska” övergreppsbilder på barn mellan sex och fjorton år på Internet. När han stannat till vid Folkets park i Stjärnsund för att gå ut och röka får han syn på en, som han säger, ”*söt liten fin tjej*”. Drygt en vecka senare hittas Englas döda och skändade kropp i ett avlägset torvbrytningsområde, cirka fyra mil från hemmet.

För en gärningsperson av Anders Eklunds typ – en man med seriemördarbetende – saknar tiden på dygnet betydelse för när han ska slå till, det kan vara två på natten eller två på dagen. Även offrets ålder saknar betydelse, det

kan vara ett barn eller en vuxen. Det som styr är den senaste fantasin och åtkomligheten till offer – offer som kan användas som objekt utifrån de fantasier gärningspersonen vill förverkliga.

Offer som objekt

För seriemördaren och serievåldtäktsmannen är det viktigt att offren kan hanteras som objekt. Ju mer personlig relationen blir, ju svårare blir det för gärningspersonen att agera ut sina sexuella fantasier, och desto mindre motiverad blir hen till att döda. Seriemördaren Ted Bundy undvek all känslomässig kontakt med sina blivande offer och talade med dem så lite som möjligt för att undvika att några sociala band utvecklades mellan dem, vilket kunde hämma våldsutövandet.

Seriemördare utvecklar sitt utagerande, bland annat genom kontakter med utsatta yngre flickor och pojkar som de skapar ”förtrogna” kontakter med. Ibland är övergreppen ett slags övning på hur de senare ska komma att agera ut mot okända offer. Men även i intima relationer med andra bygger seriemördaren upp sitt förövarsystem av avhumanisering. Jag har tidigare beskrivit hur en kvinna bakbunden och med en bindel för ögonen, tvingas ha sex med sin make under alla år de är gifta. Vad hon inte vet är att maken för en kniv längs hennes hals och kropp, vilket också utan hennes vetskap filmas. En annan gärningsman berättade för mig att han var oförmögen att ha sex med en kvinna som hade känslor för honom. Avhumaniseringen av andra människor kan ses som ett sätt att skaffa sig en ”trygghet” i förövarsituationen.

Var söker då seriemördarens sina objekt och hur ska de se ut? Som nämndes i bokens inledande kapitel är variationen stor beträffande hur, var och vem de attackerar. Offren är oftast okända och väljs utifrån gärningspersonens högst personliga inre föreställningar och behov. Det finns dock några gemensamma nämnare, både beträffande val av brottsplats och av offer.

Val av brottsplats

När en gärningsperson söker sitt offer kan det vara på gångavstånd, cykelavstånd eller bilavstånd. Detta har dels att göra med inlärt beteende/vanebeteende (även tillgång till färdmedel), dels kalkylerat beteende, till exempel att minimera risk för upptäckt. En del seriemördare söker upp och hanterar sina offer på platser långt från där de själva bor, andra, de ”geografiskt stabila”, agerar inom ett begränsat område, vilket kan vara relativt nära den egna bostaden. Majoriteten av serievåldtäktsmännen och ett flertal seriemördare tillhör kategorin geografiskt stabila. Våldtäkterna och morderna kan ske både inomhus och utomhus av samme gärningsman. För de geografiskt stabila är valet av offer mer begränsat och risken för upptäckt större. Dessa gärningsmän är därför noggranna med att upprätthålla

personliga, yrkesmässiga och sociala band i samhället som en fasad mot eventuella misstankar.

När en gärningsperson attackerar offer i periferin till sitt hem eller sin arbetsplats är hen obekant med människorna i området, men känner ändå till områdets struktur. I de flesta fall har våldtäktsmannen och seriemördaren mycket ingående kunskap om hur den tilltänkta brottsplatsen ser ut genom att i förväg ha rekognoserat i området, fastigheten, lägenheten och så vidare. En gärningsman förklarar att han vill känna en trygghet i området, ha referenspunkter, vilket minskar risken för att han ska förirra sig.

Huruvida gärningspersoner är geografiskt stabila och agerar relativt nära sitt eget bostadsområde eller åker iväg till andra orter har att göra med deras vanor i övrigt. Seriemördare är mycket rörliga. De kör gärna bil, ofta olika fordon, och letar efter lämpliga offer, inte sällan som en del av sitt yrkesliv. När jag frågar en gärningsman varför han ofta åker iväg från hemorten för att hitta sina offer säger han först att han inte vet, men lägger sedan till:

– Det kanske också har med ett inlärt beteende att göra.

Forskning visar att gärningsmän överlag begår brott i de miljöer de är vana vid, och på det sätt de är vana att röra sig och lärt in. Jag intervjuar en gärningsman om de platser han valt och frågar bland annat om en plats som låg mycket nära en gångväg där risken för upptäckt var stor:

– Jag tror liksom från mina egna erfarenheter när det gäller platsen att bara jag har känt mig trygg med platsen. Många av mina brott har ju varit nära cykelvägar och vägar. Men jag har känt mig trygg. Här kan jag begå ett överfall och klara mig till nittio procent. Sedan spelar metrarna ingen roll, bara du känner dig trygg som gärningsman, att du känner att här känns det bra för mig. Om det är fem eller tio meter från ... Jag hade väl femton, tjugo meter med Lena till cykelvägen. Där var ju öppet. Du har sett platsen. Men du räknar inte med att klockan halv två på natten så kommer någon gående där. Det gör du inte.

– Hade man sett er om man kom gående?

– Det kom folk gående.

– Vad gjorde du då?

– Jag låg på henne. Jag hade kniven framme då, för att hålla henne i schack. Ligger du still så ska det mycket till för att du ska kunna se att det är en människa. Bara du känner trygghet som gärningsman.

– Vad hade hänt om det hade kommit någon och sett dig?

– Då hade jag flytt. Då hade jag sprungit ut stora vägen vid viadukten där.

– Men det betyder att du bör känna till området också. Kan man känna sig trygg med en plats i ett helt obekant område?

– Det kan man nog göra, men kanske inte så mycket som när du känner till

området. Hade du inte känt dig trygg så hade du aldrig utfört den här gärningen.

När en gärningsperson väljer att åka iväg från hemorten sker detta längs vissa huvudstråk. Dessa väljs ut utifrån att det tidigare nämnts i något sammanhang eller att det funnits något slags aktivitet kring just dessa områden, till exempel nämnts på nyheterna eller av någon person, samtidigt som gärningsmannen har haft en koppling till dessa områden sedan tidigare.

En gärningsmans rörelsemönster i vardagen har betydelse för var han kan tänka sig möten med potentiella offer. Genom rutinaktiviteter, till exempel resor till och från arbete och fritidssysselsättningar eller för att uträtta vardagliga ärenden, etablerar en person ett spatialt nätverk i sitt liv, vilket bidrar till att skapa en mental karta över centrala platser. Man kan således förvänta sig att serievåldtäktsmän och seriemördare söker och kontaktar sina offer på platser där de själva normalt sett vistas, alltså omkring hem, arbetsplats (jfr de som mördare barn och åldringar på sjukhus) och andra platser som är centrala i den givna förövarens spatiala nätverk och att de även dödar och dumpar sina offer i områden de är förtrogna med.

En del seriemördare har i en tidig fas i sin brottsutveckling varit geografiskt stabila och begått våldtäkter inom ett begränsat område, men sedan övergått till våldtäkter och mord enligt på andra orter (till exempel Pee Wee Gaskins).

En seriemördare berättar om våldtäkter i områden han känner till väl, men han är mindre medveten om sitt egentliga planerande:

– Jag hade vart i stan på disco, var på hemväg, fick syn på en kvinna i ett villaområde. Det var precis som att henne skulle jag våldta. Ingen direkt tanke som jag kan minnas nu.

– Kan du minnas om det finns något planerande?

– Jag har ju fått tankar ibland att våldta nån tjej, kvinna ... tankarna har funnits där, men inte hur.

Han kan inte förklara varför han vid ett annat tillfälle begav sig ner i en tvättstuga på en viss gata där han kom att begå våldtäkt och mordförsök:

– Du säger att du inte kan förklara varför du skulle ner i tvättstugan.

– Nej, jag kan inte säga exakt.

– Hade du kollat upp den platsen tidigare?

– Jag hade ju cyklat förbi där många gånger, sen man var liten nästan.

Man kände ju till området.

– Men varför just den porten?

– Det vet jag inte, jag skulle ner där va. Det var precis som att jag måste ner där, ner och titta i tvättstugan, det var precis som att det varit snack om något inbrott i tvättstugan eller vad fan, det är det jag inte kan peka på. Jag vet att jag gått förbi, cyklat förbi, många kvällar, dagtid.

– *Hade du sett några personer som du fattade tycke för?*

– *Inte som jag kan minnas. Det är väl någon tjej de har snackat om, läst något papper om att det finns någon tjej.*

Samma gärningsman berättar om ytterligare en våldtäkt som begås några år senare då han färdas långa sträckor:

– *Jag har åkt där tre, fyra gånger.*

– *Hade du sett kvinnan tidigare?*

– *Har aldrig sett kvinnan, huset kanske, men aldrig kvinnan.*

Han hade frågat om vatten som ursäkt för att knacka på. När han kom in i huset band han kvinnan för att våldta henne. Våldtäkten kom dock aldrig att fullbordas på grund av att han, som han uppgav, stördes för mycket av barnskrik (kvinnans barn bevitnade händelsen). Denna gärningsman kom senare även att döda sina offer som han sökte upp antingen på allmänna platser eller i deras hem.

Val av offer

Det finns både yttre faktorer hos offret och inre faktorer hos gärningspersonen som påverkar valet av offer. När det gäller inre faktorer kan offren ha en symbolisk betydelse för gärningsmannen, exempelvis ett igenkännande i offret utifrån den egna historiken eller livssituationen. En gärningsman dödade ett ungt par vars ålder och livssituation motsvarade den han själv hade haft med den flickvän han separerat ifrån ett halvår tidigare. Vid ett annat mord hängde han en äldre missbrukare i ett skärp efter att ha spelat schack hemma hos mannen. Offret hade stora likheter med gärningsmannens pappa, ensamstående i en enrummare, missbrukare och schackspelare. Pappan hade hängit sig. Denne gärningsman kunde senare se en tydlig koppling mellan övervåldet och den egna livssituationen med pappan. Övervåldet sker utifrån att handlingarna väcker frustration och trauman som gärningsmannen försöker avvärja, men inte kommer ur. I en anteckning som han ger mig, skriver han:

”Det sista dygnet har jag brottats med ett sambandslikt faktum – ett halvår efter att min far hänger sig mördar jag en, liksom min far, ensam, udda, äldre man. Ett halvår efter att jag och min tjej gör slut mördar jag ett par som är lika gamla som jag och min ex samt har en liknande sammansättning, nämligen en fin, hederlig tjej med en kille som är missbrukare. Ju mer jag tänker på det, desto mindre slumpartat verkar det vara. Jag är dock inte klar på vad motivet är. Försöker jag döda de känslor som smärtar mig? Är jag helt enkelt avundsjuk och tar ifrån folk det jag inte lyckats behålla? Jag vet inte.”

En annan gärningsman berättar om inre föreställningar som påverkar valet av offer:

– *Ända sedan tonåren har jag fascinerats av människor och ansikten som bär*

spår av lidande och plågor.

Känslor av dåligt självförtroende, känslor av smärta, av att vara sårad, ger kraft åt fantasier så att en gärningsman fantiserar mer och mer. Och ju mer han fantiserar, desto mer våldsamma och detaljerade blir fantasierna. För en del seriemördare är offren svaga eller på annat sätt utsatta, till exempel barn, kvinnor, prostituerade, homosexuella män, barn och gamla människor på sjukhus. För andra seriemördare tillhör offren den klass de så gärna vill tillhöra, men känner sig uteslutna från. De mördar okända personer, där offren i sitt utseende, beteende och i sin miljö representerar den klass, oftast medelklass, de upplever sig avvisade av. Men även om seriemördaren oftast väljer ut okända offer har hen ibland sammanträffat med dem innan.

Generalister och partikularister

Sexuell attraktion är ofta något mycket visuellt för män. Män kan uppfatta olika fysiska attribut som sexuellt upphetsande och seriemördare skiljer sig inte från andra i detta avseende. Det kan vara specifika kroppsliga karakteristika (kroppssbyggnad, hår, bröst, ben, fötter) eller objekt, såsom klädesplagg (strumpbyxor, åtsittande kläder, skor). Vid sexuellt motiverade seriemord är den sexuella attraktionen eller preferensen mycket stark och tvångsmässig. Den är nära kopplad till den dödliga handlingen och utgör en av flera yttre faktorer som ligger bakom gärningspersonens val av offer.

De flesta gärningsmän har någon form av utseendemässig preferens i sitt sökande efter ett offer och alla offer måste ha något som är sexuellt tilltalande för gärningsmannen. Men medan en del söker specifika attribut eller det ”ideala” offret, känner andra attraktion till ett stort urval av barn och vuxna, och offren behöver inte uppvisa vissa specifika attribut för att tillfredsställa gärningsmannens fantasier. Den senare kategorin gärningspersoner betecknas som generalister. Seriemördare som är generalister dödar såväl på natten som på dagen, i olika miljöer, i olika åldrar och med olikartade utseenden. Det är ett objekt som ska dödas och objektet kan vara såväl en liten flicka på tio år som en 50-årig kvinna, kort eller lång, tjock eller smal – det är offrets åtkomlighet snarare än hennes utseende som styr generalistens val.

Andra gärningspersoner, de som söker det ideala offret, är så kallade partikularister. De fantiserar om och söker offer med vissa specifika attribut eller egenskaper, till exempel pojkar i förpuberteten, flickor med speciella kängor, kvinnor med ett visst utseende, eller smala unga män i 15–20-årsåldern med långt hår. Serievåldtäktsmän och seriemördare planerar var och hur de ska attackera sina offer och de kalkylerar risken för upptäckt. Man kan då utgå ifrån att partikularisterna ibland tvingas att ta större risker för att uppfylla sina fantasier

jämfört med generalisterna. I vissa fall avstår partikularisten från ett visst offer och väljer ett annat då risken är för stor. Sannolikheten för att snart söka upp ett nytt offer ökar då för partikularisten efter ett sådant vad de betecknar som ”misslyckat” övergrepp. En gärningsman berättar för mig att han sökte offer med ett utseende som var så likt hans fantasibild som möjligt. Men på grund av upptäcktsrisken var han tvungen att rata vissa potentiella offer, vilket ökade frustrationen och stegrade aggressiviteten. Om det valda offret inte alls motsvarade fantasibilden kunde detta göra våldet mer aggressivt, ett ”attackvåld” som han kallade det.

Även om sexuell attraktion kan vara en viktig faktor vid val av offer är offrets sårbarhet eller utsatthet en än viktigare faktor. Jag har tidigare beskrivit hur vissa kategorier – såsom barn, prostituerade, homosexuella, invandrare, ensamstående kvinnor på väg hem sent från uteställen och patienter på sjukhus – är speciellt utsatta och sårbara och därför potentiella offer. Men gärningspersoner kan även avgöra sårbarhet och reaktion utifrån hur en person rör sig, talar och agerar i en initial kontakt.

Offren representerar ofta något som gärningspersonen åtrår, men som också provocerar (se tidigare avsnitt angående tidigare trauman eller upplevt avvisande).

– *Vad är din första tanke, känsla när du ser henne?*

– *Det är en aggressiv känsla, hennes utseende ger det. Hennes utseende triggar aggressiviteten helt klart. Sen vad det är, det är mycket svårare att säga. Det har passerat kanske 100 människor förbi, så det är ingen av dem människorna som har väckt någon känsla, men när jag ser henne så väcks det ju en känsla.*

En del gärningspersoner är väl medvetna om hur de väljer offer, medan andra är mindre medvetna om det. En så kallad generalist som begått ett flertal våldtäkter berättar om en attack mot en ung kvinna som mirakulöst överlevde efter att blivit knivhuggen ett flertal gånger i halsen och på kroppen:

– *Jag bestämde mig innan att den kvällen skulle jag våldta någon och hade beväpnat mig med kniv.*

Jag frågar om han bedrivit någon form av spaning i förväg:

– *Nej, när jag tänker lite mer på det så känns det som det är något, men jag kan inte minnas om jag haft det i tanken några dagar innan eller veckan innan. Inte som jag kan komma på nu. Det kan vara så, men jag kan inte peka på det nu. Om jag varit ute helgen innan eller ett par dagar innan. Nej, jag kan jävlar inte hitta.*

– *Vad var det hos just henne? Du måste ju ha träffat andra tjejer under kvällen.*

– *Det bara liksom hände va.*

– *Var det som hon såg ut?*

– *Det har jag inte tänkt på faktiskt. Varför just henne. Men det var liksom bara när jag fick syn på henne, ”henne ska jag våldta”.*

När jag frågar om hans preferenser och val av offer i allmänhet säger han att det inte var något speciellt hos offret som han var ute efter. Det kunde vara såväl unga som gamla:

– *Dom som kommit där rakt överlag. Första bästa.*

En annan våldtäktsman beskriver att han valde offer som hade något speciellt som han upplevde som attraktivt. De skulle ha någon slags ”utstrålning”.

– *Man drömmer om andra kvinnor, men de vill inte ha dig. Fick nobben, nobben jag inbillade mig att jag skulle få nobben, men ville ändå ha någon.*

Vid våldtäkterna ville han ha ”närhet här och nu”. Han ville inte att det ”bara” skulle handla om sex. Han valde som han uttryckte det ”*kvinnor som jag skulle kunna bli kär i*”. Han gick på stan och fick syn på tjejer som symboliserade det han skulle vilja ha i sina drömmar, som i ett förhållande.

– *Jag var ganska kräsen och valde inte ut vem som helst. Inte som en pundare med impulsgrejer. Ska jag göra det ska det vara ordentligt.*

Fantasierna handlade om ”flickvänner” som han hade sex med och den perfekta kvinnokroppen – en symbol för hans drömliv, förväntningar som han hade, att tjejen inte skulle såra honom, men innerst inne visste han att han inte kunde få henne och det enda han kunde få uppleva var sexet.

– *Våldtäkt är ett sätt att lura sig själv även om det bara är för tio minuter.*

Det var inte tillfället som gav offret eftersom endast ”vackra kvinnor” var potentiella offer, men om de inte gav honom rätt känsla lät han dem vara. Förarbetet blev här viktigt genom att han valde ut ett offer och följde efter henne eller inväntade en situation då han visste att offret var ensam inomhus. Samtliga av hans offer valdes ut på förhand och detta gör honom till en typisk partikularist. Vid våldtäkterna ville han att det skulle vara så lugnt som möjligt.

Han ville att offren bara skulle ge honom det han ville ha:

– *Jag var ute efter ett brott, men egentligen inte.*

Bästa scenariot var när det gick lugnt till och utan dödande. Ett av offren gjorde kraftfullt motstånd, men när han tog händerna omkring hennes hals gav hon upp och våldtäkten utfördes. Senare skulle denna kvinna komma att beskriva att bland det vidrigaste var att våldtäktsmannen uppträdde som om han var hennes pojkvän, och att det hade varit bättre om han hade slagit henne. Vid vissa våldtäkter är det inte självklart att våldet är det värsta utan just detta att gärningsmannen uppträder ”ömt” när han väl fått offret under sin kontroll. Upplevelsen av våldtäkten kan då lättare aktiveras vid senare intima kontakter för offret, och flyta ihop med en naturlig sexuell situation där ömhet finns med.

Andra seriemördare berättar att de söker speciella utseenden och att just utseendena underlättar för en slags sammansmältning med offret. Detta kan kännas igen hos seriemördaren Dennis Nilsen, som tecknade av de unga män han

hade dödat i sitt hem och beskrev sensualismen omkring den döda kroppen och senare också i samband med styckningen och införlivandet av delar från offrets kropp.

Det fantiserade perfekta offret

Seriemördaren Jeffrey Dahmer från Milwaukee dömdes 1992 för 15 mord och sökte i sin mordserie det perfekta offret. Dahmer ville hitta offer med en perfekt manlig kroppsform – de skulle likna ”Adonis”, den unge vackre grekiska guden. Offren valdes ut mycket omsorgsfullt, bland annat på basis av deras huvudform och kropps-konstitution. Vid en husrannsakan i Dahmers hem fann man bland annat ett komplett människohuvud i kylskåpet, fyra huvuden i en tunna med syra, sju kokta och minutiöst rengjorda kranier samt ett rengjort skelett. Tre av skallarna hade målats med svart och silverfärgad spray och skulle tillsammans med de andra kranierna utgöra delar av ett skrin som Dahmer hade för avsikt att bygga (ritningar till detta fanns i hemmet). Enligt en studie av Kenneth Benneth, professor i antropologi, fanns stora likheter i skallformen hos de sex kranier som kunde studeras. Fyra av de sex manliga kranierna hade ”*gracile craniofacial features*” så att de skulle kunna klassificeras som kvinnliga kranier enligt de kraniealla mätningar och diskriminantanalyser som genomfördes av Benneth. Man drog därför slutsatsen att morfologisk likhet, det vill säga kropparnas struktur och form, var ett av de kriterier som Dahmer använde vid valet av sina offer och att hans handlingar utgör ett exempel på repetition i parafili. Dahmers advokat påtalade att Dahmer inte avskydde sin homosexualitet, han kunde bara inte förstå den, och att han inte var rasist, svarta män hade helt enkelt den kroppstyp han fantiserade om.

Enligt Schwartz var Dahmer en enstöring som inte pratade med någon innan han upptäckte den han ville ha, vanligtvis mycket söta män, nästan pojkkaktiga, åt det feminina och veka hållet. För Dahmer var offren värdefulla objekt som han inte ville lämna ifrån sig förrän han var färdig med dem. Han såg dem inte som människor, utan avhumaniserade dem, vilket är vanligt bland seriemördare, dock utan att känna hat. (Avhumaniseringen är nödvändig för att kunna hantera offren som objekt samt för att deras lidande inte ska upplevas som ett hot mot den egna historiken och existensen.)

Efter att ha varit inneboende hos sin mormor skaffade Dahmer sig en egen lägenhet utan insyn för att kunna göra vad han ville. Ett offer bodde med honom i två dagar och han dödade honom först när offret bestämt sig för att åka. Dahmer kände sig maktlös, och upplevde att han varken kunde attrahera andra eller behålla de kontakter som skapades. Hans fantasier utvecklades till att han ville skapa totalt eftergivna sexpartners, bland annat genom att borra hål i offrens huvud. Tre

av kranierna hade två eller tre borrhål. Dahmer hade drogat sina offer och sedan försökt lobotomera dem genom att borra hål och injicera olika slags syror i deras hjärnor för att på så sätt helt passivisera dem och förvandla dem till levande zombier. På en ung man borrade han ett djupt hål i huvudet, i vilket han hällde svavelsyra. Avsikten var att han skulle kunna behålla offret levande hos sig och samtidigt ha fullständig kontroll. Offret lyckades ta sig ut från fångenskapen, men var på grund av ingreppet oförmögen att göra sig förstådd när han kom ut på gatan. Dahmer förklarade inför den som offret fått kontakt med att han var hans vän och att han skulle ta hand om sin vän som var drogpåverkad, varefter offret kunde återföras till lägenheten och så småningom dödas.

Manipulation – att fånga in offren mentalt

Seriemördare är mycket manipulativa, vilket är en förutsättning för att kunna vara effektiva och undgå upptäckt. I mina samtal med gärningspersoner har de varit väl medvetna om betydelsen av att vara manipulativ för att nå framgång (även om en del kan ha svårigheter med att se sina manipulativa sidor). Dessa gärningspersoner berättar bland annat hur de har utvecklat ett sätt att röra sig bland andra människor utan att avslöja sina avsikter. Med detta menar de att de kan röra sig bland folk utan att visa den egentliga avsikten; att finna ett offer. De lär sig bland annat genom imitation att fånga in det potentiella offrets känslor och tankar, vilket beskrivs av en gärningsman:

– *Generellt då så är det ju väldigt viktigt för mig att fånga personligheten först och ta in personligheten, att besvara personligheten, att ta in offret, tänka som offret. /.../ Det här att fånga in offrets tankar så att säga, för den han är, den ålder han är i också, att, det också möjliggörs just för att jag själv regredierar till den åldern, och det sker ju väldigt omedvetet. Och det är som om jag är i, just i samma ålder som de här offren, tänker på samma vis, känner på samma vis. /.../ Det är inledningsfasen. Sedan kommer ju själva dödandet som ju är väldigt sexuellt och där har vi mycket av den här kontrollen och makten då också ... det här med när han dödas, där är det viktigt att se skräcken i hans ögon och på något vis är det också min skräck jag ser där. /.../ För mig handlar det också om att se den här pojken, då väcks det också en avund gentemot honom, ”Ja, men jag skulle ju vara dig” alltså en stark avund när jag möter honom, när dom första orden byts och så vidare, så läser jag in hur han är, vilka tankar han bär på, vilket intellekt han har och så vidare, och så känner jag in det, tar jag över det, och så svarar jag honom med hans eget språk så att säga, hans eget väsen, och så tar jag över det, delvis på grund av den här avunden.*

– *Du tar ju in personen, inte bara ett objekt, men objekt kan ju också vara att jag agerar ut mina fantasier och då vill jag ju inte lära känna den här personen.*

– Nej, visst, visst. Men det är ingen skillnad. Vad hinner jag göra under den här korta tiden, jag hinner ju inte lära känna personen. Jag för ju naturligtvis in mina egna fantasier i tolkningen av honom.

– Så du är väldigt aktiv i fantasierna där också, inte bara lyssnar in?

– Det finns också ett viktigt argument för mitt eget beteende, att försöka svara honom, det är ju också att inte skrämma honom för tidigt. Vi måste komma undan, så jag måste trygga honom. Det finns ett sådant manipulerande med också.

Medan en del gärningsmän vill känna gemenskap, som med en "flickvän", vill andra tvärt emot framkalla skräck och avstånd. Det sätt som känslor skapas hos offret påverkar också gärningsmannens utagerande.

Charles Manson, anstiftare till flera bisarra mord som utfördes i Kalifornien under slutet av 1960-talet, förstod hur man kunde manipulera och kontrollera sårbara och upproriska ungdomar – ungdomar som sökte det som avvek från det ordinära i samhället. *"I could see the kind of people the kids were shining up to, so I became that."* *"I became a reflection of these kids."* När Manson för första gången mötte en av sina anhängare tittade han henne stint i ögonen och sa *"This is your dream, girl, start living it."* Han menade att om man håller upp en spegel framför en person så ser denne inte spegeln utan det som reflekteras på den blanka ytan, det vill säga de såg sig själva, eller snarare den de önskade se. Dessa manipulativa drag kan ses hos många andra gärningspersoner, bland annat när pedofiler lockar till sig barn. Jag ser det även inom den psykiatriska/rättspsykiatriska vården, där en del dömda vålds- och sexualbrottslingar lär sig vad terapeuterna och behandlingspersonalen ser som en positiv utveckling hos patienten. Genom psykologiska formuleringar och passande känslomässiga reaktioner framställer sig de mest manipulativa som en person som kan känna medlidande med sina tidigare offer och som en person som har både intellektuell och känslomässig insikt i sin problematik.

Manson, som var son till en 16-årig prostituerad kvinna och där pappan var okänd, hade vuxit upp på barnhem eftersom mamman ofta försvann dagar eller flera veckor i sträck, alternativt satt i fängelse. Han avtjänade senare själv flera fängelsestraff, bland annat för bilstöld, väpnat rån, våldtäkt och koppleri. När han frigavs 1967, efter att ha tillbringat mer än halva sitt liv (20 av 32 år) på olika anstalter, bönföll han personalen om att få stanna kvar, *"Detta är mitt enda hem, jag vet inte om jag kan klara mig där ute."* Utifrån sitt olyckliga känslotillstånd och sin utstuderade manipulationsförmåga lärde han sig snabbt hur han kunde använda sig av den blomstrande hippiekulturen på den amerikanska västkusten. Med gitarr och egna sånger som få begrep drog han till sig många unga män och kvinnor som ville revoltera mot samhället. Han förstod vad och vilka ungdomarna såg upp till – någon som vågade avvika från det ordinära i samhället, *"I looked at*

what they wanted to see, and I became that."

Med ett Jesusliknande utseende – skägg, långt hår och sandaler, 1,57 lång – blev Manson en frälsare och guru för många medelklassflickor. De gav honom mat, husrum och, framför allt, sex, i sin tur lärde han dem att använda LSD och andra droger. Ett dussin av dem följde med Manson till Los Angeles, till "Spahn's Movie Ranch" i Simi Valley. I utbyte mot bland annat sexuella tjänster från flickorna lät den 81-årige George Spahn dem bo på gården gratis. Manson manipulerade och dominerade sina anhängare totalt utan att de själva var medvetna om det – de ansåg att de levde ett idylliskt liv där man delade på allt. En manlig anhängare berättar: *"När jag träffade honom sa han att de inte hade några regler, regeln är att det inte finns några regler. Man ska bara vara vänlig mot alla. Jag älskar honom."* En annan anhängare, en ung kvinna förklarar: *"Hans så kallade makt beror bara på hans lyckotillstånd, det är det som attraherar folk – han är så fullständigt lycklig, han dansar, han sjunger, han är vacker, han ser lycklig ut. Det drar till sig människor, precis som människor dras till små bebisar."*

Manson hittade på lekar där anhängarna turade om att spela offer som torterades och terroriserades. Detta kan ses som en förberedelse till de kommande morderna, men även som en bearbetning, ett upprepningstvång för Manson själv beträffande hans egna tidiga barndomsupplevelser. Den narcissistiska aggressiva sidan hos Manson tog över alltmer, framför allt när några av anhängarna blev medvetna om att samhället inte rasade ihop utanför ranchen såsom Manson hade förutspått. Det "Helter Skelter" (förvirring/kaos) som The Beatles sjöng om och som inspirerade Manson och som hans anhängare trodde på, uteblev och för att inte förlora kontrollen utövade Manson alltmer hot och våld. Den som provocerade eller satte sig upp mot Manson sköts, styckades och begravdes på ranchen av Manson, vilket senare kom att intygas av flera anhängare. Och det kaos som uteblivit kom istället att iscensättas av Manson själv, när han instruerade några av anhängarna att med knivar skapa död och förvirring i samhället.

Manson greps när han var 35 år, misstänkt för anstiftan till åtta blodiga och bisarra mord utförda under 1969, bland annat på filmregissören Roman Polanskis höggravida hustru Sharon Tate och hennes vänner i parets fashionabla villa i Hollywood. Morden skulle kunna tolkas som "desorganiserade" (utförda av psykiskt sjuka, se kapitel 3), men de var i stor utsträckning organiserade. Själv hävdade Charles Manson både under och efter rättegången att han var oskyldig till morderna. Han menade att han ju inte ens varit där. Inför rättegången bytte Manson utseende, klippte sitt hår, ritade ett hakkors i pannan och satte upp en vild blick (vilket kopierades av anhängarna, främst de unga kvinnorna). Detta för att framställa sig som psykiskt otillräknelig. Tjugosex andra medlemmar greps för

bilstölder med mera, dock ej för mordet. Alla anhängare frigavs så småningom utom Susan Atkins, vilken senare skröt för en medfånge att hon varit med om alla mordet.

Sektledare som också är massmördare är manipulativa mästare och saknar samvetsbetänkligheter beträffande hur de raserar livet för sina anhängare och den smärta de förorsakar sina offer. De beskrivs oftast som psykopater med en starkt narcissistisk personlighet och underliggande aggression. Ger man dem beröm uppvisar de mycket positiva sidor, men vid kritik aktualiseras försvar och stark aggression. Genom sina manipulativa färdigheter lockar de till sig sårbara, sökande och upproriska anhängare – personer som söker bekräftelse och tillhörighet. För att skapa kontroll och lansera sitt budskap isoleras anhängarna, helst så att all information och alla behov ombesörjs av sektledaren, vilken intar rollen som beskyddare, fadersfigur och profet. Charles Manson, som var en extrem narcissist, isolerade sina anhängare på en ensligt belägen gård utanför Los Angeles. Han såg till att de inte hade tillgång till tv och tidningar samt att anhängarna klippte alla band med familj och samhälle. Han blev deras nyhetsuppläsare och budskapet var att samhället skulle rasa inom kort och att kaos skulle råda. Han blev deras pappa som gav dem stöd. Han var beskyddaren som lärde dem hängivenhet och överlevnad, deras profet utan att säga det direkt. Genom undermedvetna budskap fick han anhängarna att uppfatta honom som en Messias – att han stod i direkt kontakt med Gud. Genom isoleringen och aktiv kontroll rationaliserade anhängarna bort alla varningstecken. När tiden gick och samhället bestod, måste sektledaren ta till alltmer fysisk kontroll för att upprätthålla sin makt. Manson i likhet med andra sektledare fick andra att begå mord för att behålla kontrollen och makten.

Psykopatiska pedofiler

Pedofiler, framför allt psykopatiska, sadistiska, pedofiler, använder sig, i likhet med sektledaren, av mycket utstuderade manipulativa metoder för att komma nära och snärja sina offer. En psykopatisk pedofil berättar hur han nästlade sig in i en familj:

”Det bästa sättet att få kontroll var att fråga om de behövde något; pengar, barnpass, ett jobb, klippa gräs, allt så att de förstår att jag är en anständig människa som vill hjälpa, ’lita på mig jag kommer att hjälpa dig’. Det var lögn alltihop. Bakom deras rygg stal jag från dem, kollade vad jag kunde ta från andra. Om jag ville ha något, till exempel såg att de hade en bra stereo, så kunde jag stjäla den när de inte var hemma. Jag fixade detta genom att tipsa andra, när dom inte är hemma och hur man tar sig in. ’I was looking out for nr 1 – ME’. Jag hade ingen empati för någon. Varför skulle jag ha det när ingen hade det för mig.

Detsamma gällde för mig – ingen hade någon empati för mig, ingen grät för min skull, ingen frågade om jag behövde någonting, så varför skulle jag känna något för dom. Jag fejkade empati, 'Jag förstår hur du känner det, jag har varit i samma situation själv', det var bara en show, det var manipulation hela vägen. Även om detta är störande. Man ser barn berätta om sina upplevelser, men blir inte trodda därför att lyssnaren vägrar tro att dessa saker kan hända.”

En psykopatisk pedofil beskriver för sin behandlare att han bestraffade sina offer så att de skulle göra som han bestämde. Han förgrep sig på sin styvdotter från det att hon var ett år.

”Jag skulle få henne att passa mig och göra det jag ville. Tog över pottträningen och i samband med detta skrek åt henne och slog henne tills hon lydde. Och det fungerade. Tänkte att det här kommer att bli lätt. Jag kommer att skapa den perfekta sexpartnern för mig när hon är 14. Bara sex, något annat var inte intressant. Hon skulle komma att göra som jag ville. Jag manipulerade henne: 'Pappa älskar dig', hon skulle få allt hon ville så länge hon gör som pappa vill. Jag tänkte med tanke på aids och de risker som fanns med andra, så skulle hon bli allt jag behövde. Jag manipulerade och tvingade henne till lydnad, fick henne att dricka tills hon tuppade av, hade sex med henne jämt när jag ville, varje dag, ibland upp till sex gånger per dag, och ändå kände jag att jag inte fick nog. Andra offer i 11–16-årsåldern manipulerades på alla sätt som fanns, köpte saker, köpte alkohol till exempel, de efterkom mina önskningar. De var bara objekt.”

Gärningsmän försöker på olika sätt skapa det ultimata offret som de kan hantera som objekt för sina egna, oftast sexuella, behov. Jeffrey Dahmer, som beskrivits tidigare, försökte göra sina offer till zombier genom att spruta in svavelsyra i deras uppborrade skallar. Marc Dutroux i Belgien, som också omnämnts tidigare, utsatte unga flickor som han höll fångna i en källarhåla för sadistiska sexuella övergrepp. Offren angreps på väg till skolan, slängdes in i en skåpbil och tvingades sedan ner i en dold källarcell, nittio centimeter bred och två meter och sextio centimeter lång. När han efter några månader tröttnat på sitt offer dödades hon och grävdes ner, varefter han kidnappade och låste in ett nytt offer.

Josef Fritzl höll sin dotter Elisabeth inspärrad i en källarbunker i österrikiska Amstetten i 24 år. Som 18-åring lurades hon ner i källaren, den 29 augusti 1984, för att komma ut i frihet igen först i april 2008. För att nå fram till det ljudisolerade dolda källarutrymmet med en takhöjd på 174 centimeter måste man passera åtta dörrar, varav två med elektroniskt låssystem. Han våldtog dottern regelbundet (vilket uppges ha pågått redan sedan hon var elva år) och hon födde sju av hans barn. Fritzl hade begått olika former av sexualbrott tidigare (blottning, våldtäktsförsök och våldtäkt) och det fanns misstankar mot honom i flera fall där kvinnor försvunnit. Fängslandet av dottern blev det ultimata brottet för Fritzl, ett

brott han planerat ända sedan han som 32-åring avtjänade ett fängelsestraff för våldtäkt. Josef Fritzl, vilken jag betecknar som en man med seriemördaregenskaper, växte upp som enda barn med sin mamma; pappan lämnade familjen när han var i fyraårsåldern. Till en början beskrev Josef den hårt arbetande mamman som den bästa kvinnan i världen. En åsikt som han kom att revidera då han efter hand berättade om hur hon misshandlade och förödmjukade honom – en strikt mamma som aldrig kelade med sin son eller gav honom pussar, kramar eller ömhet, något som han verkligen önskade som barn. Fritzl dömdes den 19 mars 2009 till livstids fängelse för mord, kidnappning, incest, våldtäkt, frihetsberövande och slaveri.

En annan österrikare och ett annat exempel på en sadistisk förövare är Wolfgang Priklopil som rövade bort tioåriga Natascha Kampusch när hon var på väg till skolan. Priklopil hade parkerat sin vita skåpbil i närheten av skolans grindar och satt och väntade på ett lämpligt tillfälle som han hade förberett under lång tid. När Natascha kom gående mot skolan hade hon lagt märke till en man som stirrat på henne från ett fordon en bit längre fram på gatan. Hon hade tyckt att det var något underligt med honom, men var för upptagen av andra tankar för att bry sig om att det var något som kändes fel. Just som hon passerar fordonet kliver föraren ur, tar tag i hennes arm, slänger in henne och stänger bakdörrarna. Priklopil hade valt ut Natascha (precis som Dutroux i förväg valt ut sina offer), han visste att han förr eller senare skulle komma åt henne och han hade iordningställt en dold fängelsehåla i sin villa på Heinestrasse 60 i Wien. Från garaget ledde en trappa ner i källaren och bakom ett skåp och sammanlagt fyra dörrar, varav en järndörr på 150 kg, satt Natascha inspärrad i ett utrymme på 278 x 181 cm. För den ensamme, inåtvände och stillsamme 36-årige Priklopil hade den ultimata fantasin gått i uppfyllelse.

Precis som i fallet Josef Fritzl hade Priklopil växt upp som enda barnet med en mamma som han dyrkade. Men mamman uttalade sig förödmjukande om sonen inför andra, till exempel att han minsann fick tvätta sina sängkläder själv (han var sängvätare). Och Priklopil hade i sin tur sina skrikattacker mot mamman. Därutöver hade han visat en uppseendeväckande grymhet mot djur, bland annat genom att skadskjuta fåglar som katten sedan fick leka med innan de åts upp. Han beskrevs som så oansenlig och anonym att han ”inte ens skulle fastna på radarn”. Få personer hade kontakt med honom både före och efter moderns död, och ingen kände till denne elektronikintresserade enstörings hemliga fantasier, planer och förberedelser för att tillfångata en ung flicka och utnyttja henne för sina egna behov så länge han önskade. De få som haft kontakt med honom förvånades över att han aldrig pratade om tjejer, och de gånger han gjorde det hade han förmedlat att de inte intresserade honom. Den 23 augusti 2006, efter drygt åtta års

fångenskap, lyckades Natascha fly från sin förövare. Priklopil tog då sitt liv genom att kasta sig framför ett tåg.

För de allra flesta människor är det lättare att förneka grymheter och ondskefulla gärningar än att ta till sig att det faktiskt händer. Och händer det så är det inte i Sverige. Skolskjutningar sker i Nordamerika, Tyskland och Finland, inte i vårt land, vi har ju inte tillgång till vapen. Och seriemördare finns i USA, England eller Ryssland, inte i vårt land.

Vi kommer inte att kunna upptäcka och stoppa pedofiler, våldtäktsmän eller seriemördare om vi inte lär oss att förstå hur annorlunda de tänker och känner. Genom ökad kunskap slipper vi höra om gärningsmän som berättar hur de försökt få andra att förstå de fantasier och planer de bär på, eller offer som berättar fem, sex gånger utan att bli trodda. En gärningsman berättar att om man inte funnit bilder på övergreppen som han gömt hade han fortfarande förgripit sig på barn, detta trots att styvsonen hade berättat sanningsenligt om sadistiska sexövergrepp vid ett flertal tillfällen, men utan att bli trodd.